

סוג הבחינה: בגרות לבתי"ס על-יסודיים
מועד הבחינה: קיץ תשע"א
סמל שאלון: 038108

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
 הפיקוח על הוראת מחשבת ישראל

מחשבת ישראל – ממ"ד

ניסוי ביחידת "אמונה וגאולה"

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעתיים.
 - ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה: בשאלון זה 7 פרקים. התלמיד יענה על 4 פרקים בלבד כמפורט להלן.
 - ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
 - ד. הוראות מיוחדות: תשובות קצרות ובהירות. בסס דבריך על המקורות שלמדת.
- * ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה רבה!

השאלותחלק ראשוןהוראות:

1. התלמיד יענה על שני פרקים בלבד מתוך ארבעת הפרקים הבאים.
2. התלמיד יענה על שתי שאלות בלבד בכל פרק.
3. לכל שאלה – 12 נקודות.
לכל פרק – 24 נקודות.
סה"כ – 48 נקודות לחלק זה.

פרק ראשון – אדם מחפש את עצמו

1. רמח"ל, מסילת ישרים. הרב דסלר, מכתב מאליהו. הראי"ה קוק, מוסר אביך
 א) במבוא לפרק מצוטטים דברי יוני נתניהו:
 "אני חי ללא תכלית, כואב וזועק, אני במצב של ייאוש... האדם אינו חי לעולם ועליו לנצל כמידת יכולתו את תקופת חייו... אינני רוצה להגיע לגיל מסוים, להסתכל סביב ולגלות פתאום שלא יצרתי דבר".
 התמודד עם דברי הכותב, בנושא משמעות החיים, על פי שניים מההוגים הבאים: רמח"ל (מסילת ישרים), הרב דסלר (מכתב מאליהו), הראי"ה קוק (מוסר אביך) (6 נקודות).
 ב) הרב בר שאול כתב בספרו "מצוה ולב":
 "אדם זה שהוא מצוי קרוב אצל נפשו, אפילו אם נפרמו קרומי נפשו מחמת סטיות של דעות ומעשים... אצל נפשו הוא".
 1. לאיזה משני סוגי האנשים, המתוארים בדברי הרב בר-שאול, מתייחס הקטע הנ"ל. הסבר דבריך (3 נקודות).
 2. מהו יתרונו של אדם זה על חברו? הסבר והדגם בדוגמא מחיי יומיום (3 נקודות).
2. מהר"ל, תפארת ישראל, פרק ג'
 א) "האדם עם מעלת נפשו... והוא מיוחד מבין כל הנמצאים עליונים ותחתונים".
 המהר"ל עוסק בדבריו במלאכים, בני אדם, בהמות, ואדמה. חלק את המושגים לשתי קבוצות והסבר מה מאפיין כל קבוצה (8 נקודות)
 ב) מהו משל "עירוני שהיה נשוי לבת מלכים" ומהו הנמשל על פי המהר"ל? (4 נקודות)

3. הלל צייטלין, על גבול שני עולמות, רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה
 א) אדם נסע במונית ושכח בה שקית ובתוכה 100,000 ₪. נהג המונית מצא את השקית, התלבט בשלב ראשון אם להחזירה לבעלים, ובשלב שני החליט להחזירה. לאחר יום שלם של חיפושים מצא את הנוסע והחזיר לו את רכושו.
 שאלה: כיצד ניתן להסביר את התנהגות הנהג על פי דברי הרב הלל צייטלין? ("מאין באה היראה הנופלת על האדם בבואו לחטא..."). התייחס בתשובתך לשני השלבים המתוארים בשאלה (6 נקודות).
 ב) הרמב"ם כותב בהקדמתו למשנה: "כל דבר נמצא יצטרך על כל פנים להיות לו תכלית (=מטרה) אשר בשבילה הייתה מציאותו".
 מהי תכלית האדם על פי הרמב"ם? (6 נקודות).

פרק שלישי – אמונה ומידות

4. רמב"ם, שמונה פרקים, פרק ראשון
 הרמב"ם כותב: "דע שנפש האדם אחת ויש לה פעולות רבות חלוקות...".
 א) מדוע הרמב"ם מדגיש, בניגוד לרופאים, כי "נפש האדם אחת"? – הסבר דבריך והדגם בדוגמא מחיי יומיום הממחישה את חשיבות קביעתו של הרמב"ם (4 נקודות)
 ב) בהמשך דבריו כותב הרמב"ם: "ואמנם יאמר על הכל ניזון בשיתוף השם לבד, לא שהענין בכולם אחד בעצמו" – הסבר את קביעתו (4 נקודות).
 ג) מהו משל "שלושה מקומות חשוכים"? – הסבר את המשל ומטרתו (4 נקודות).
5. הראי"ה קוק, אדר היקר, העונג והשמחה. הראי"ה קוק, מסכת ברכות, עין איה
 א) הראי"ה קוק כותב: "העונג והשמחה הם דברים מוכרחים להיות מתלווים אל כל עסק רוחני". מה הן שתי הסיבות להכרחיות העונג והשמחה על פי דברי הרב קוק? (6 נקודות).
 ב) מה הן שתי הדרכים לשמח את האדם ולהתמודד עם העצבות, ומהי הדרך המובחרת? – הסבר את תשובתך (6 נקודות).

6. הראי"ה קוק, עקבי הצאן, מאמר "הדור". הרב קלונימוס שפירא (האדמו"ר מפיאסצנא), חובת התלמידים
 א) הראי"ה קוק מתאר שתי דרכים להתמודדות עם יצר הרע – "ההטבה המוסרית של היחיד.. נכללת בשתי המדרגות הידועות...". – מה הן שתי הדרכים ועם איזו דרך אתה מזדהה? – נמק תשובתך (6 נקודות)
 ב) הרב קלונימוס שפירא כותב כי המתנכים הם "גננים בגן ה' לְעֵבֶדָה וּלְשִׁמְרָה". מהי הדרכתו החינוכית להתמודד עם תלמידים בעייתיים (עקשנים, כעסניים) (6 נקודות).

פרק רביעי – אמונה ומשבר

7. למדנו שש "דרכי התמודדות עם משבר".

(א) פירוש המלבי"ם לספר דברים.

(ב) תלמוד בבלי מסכת נידה.

(ג) מדרש תנחומא.

(ד) ריה"ל, ספר "הכוזרי".

(ה) רמב"ם, מורה נבוכים.

(ו) הרב יוסף דב סולוביצ'יק, קול דודי דופק.

חבר המצוי במצוקה, בעקבות אירוע קשה שחווה, פנה אליך בבקשת עזרה ועידוד. בחר שלושה מקורות מהנ"ל וכתוב כיצד תוכל לתמוך בחבר ולעודדו בעזרת מקורות אלו (4 נקודות לכל מקור).

8. רב סעדיה גאון (רס"ג), אמונות ודעות

(א) רס"ג כותב בספרו 8 סיבות המובילות לכפירה. מנה שלוש סיבות והסבר אותן (6 נקודות).

(ב) עיין בקטע הבא וענה על השאלה בעקבותיו.

"באופן רשמי עזיבתי את הדת התחילה ממאמר של אלכסנדר דונט שנקרא: "קול מתוך האפר..." מאמר מאוד חזק בנושא השואה. מאמר האשמה נגד אלוקים... זה השפיע עלי כנראה לא במקרה". (שמעון לב, מתוך ספרו "ושיודע לשאול", עמ' 90).

שאלה: עם איזו סיבת כפירה שכתב רס"ג ניתן לזהות את הקטע שקראת? (6 נקודות).

9. הרב סולוביצ'יק, על התשובה. רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן

(א) הרב סולוביצ'יק כתב: "חוטא הבא לעשות תשובה על מעשים רעים שעשה בעבר... מה יעשה באותן שנים של חטא הצרורות לו בזיכרונו?"

שאלה: מה הן הדרכים אותן מציע הרב להתמודד עם זכרון החטא? הסבר ונתח את היתרון והחיסרון בכל אחת מהדרכים (6 נקודות).

(ב) רבי נחמן מברסלב כתב: "ידוע שצריך האדם להיזהר מאוד להיות בשמחה תמיד ולהרחיק העצבות..."

שאלה: איזו דרך מציע ר' נחמן כדי להתמודד עם העצבות ולהיות בשמחה תמיד – הסבר את התהליך ומשמעותו (6 נקודות).

פרק שישי – גאולה וימות המשיח

10. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק, רמב"ן, פירוש לספר דברים, פרק ל', פסוק ו', מהר"ל, נצח

ישראל, פרק א'

א) הרמב"ם כותב: "ימות המשיח – הרי הוא זמן שתשוב מלכות לישראל...". הרמב"ן כותב:

"ומל ה' אלוקיך את לבבך זהו שאמרו הבא לטהר מסייעין אותו...".

כיצד מתארים הרמב"ם והרמב"ן את ימות המשיח ומהו ההבדל העיקרי ביניהם? (6 נקודות).

ב) המהר"ל כותב: "יש לבאר עניין הגלות תחילה כי הגלות בעצמו הוא ראייה והוכחה ברורה על הגאולה".

מדוע וכיצד הגלות היא הוכחה לגאולה העתידית? (6 נקודות).

11. הרב צבי הירש קאלישר, דרישת ציון, הראי"ה קוק, חזון הגאולה

הרב צבי הירש קאלישר כותב: "גאולת ישראל אשר אנו זוכין לה: אל יחשוב כי פתאום ירד ה' יתברך משמים ארץ לאמור לעמו צאו...".

א) 1. כנגד איזו גישה כותב הרב קאלישר? הסבר (3 נקודות).

2. הסבר את התנגדות הרב קאלישר לגישה זו (3 נקודות).

ב) הראי"ה קוק כותב: "את הלבנים אל הבנין יכולים לשאת גם אותם שאינם חודרים אל עומק סוד הישרים".

לאיזו קבוצה והשקפה מכוונים דברי הרב, ומה מקומה בתהליך הגאולה? (6 נקודות).

12. הראי"ה קוק, אורות הקודש, חלק ג'. הרב צבי יהודה קוק, "המדינה כהתקיימות חזון

הגאולה", לנתיבות ישראל

עין בציטוטים להלן וענה על השאלות.

א) הראי"ה קוק כותב: "מדינה זו היא מדינתנו מדינת ישראל יסוד כסא ה' בעולם שכל חפצה שיהיה ה' אחד...".

מהו הקושי המתעורר ביום לאור דברי הראי"ה קוק? (התייחס בתשובתך לכל הקטע בחוברת) (6 נקודות).

ב) הרב צבי יהודה קוק כותב: "אותה הדרכת ההדרגה... היא שקובעת את מהלך גאולתם של ישראל".

כיצד ניתן לתרץ את הקושי שכתבת בסעיף א' לאור דברי הרב צבי יהודה קוק? (התייחס בתשובתך לכל הקטע בחוברת) (6 נקודות).

חלק שני (חובה)

הוראות:

1. חלק זה חובה לכל התלמידים
2. התלמיד יענה על שלוש שאלות בלבד מתוך ארבע שאלות.
3. לכל שאלה – 12 נקודות.
4. סה"כ – 36 נקודות לחלק זה.

פרק שני – אני מאמין

13. ריה"ל, "כוזרי", ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, רבנו בחיי, "חובות הלבבות".
 תלמיד בכיתה י"א טוען: "אני כבר מאמין אמונה שלימה ותמימה בקב"ה, אינני צריך ללמוד מחשבת ישראל".
- א) תאר תמונת מצב לפיה ר' יהודה הלוי (ריה"ל, כוזרי), ר' נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן), ורבנו בחיי (חובות הלבבות) מקיימים דיון בשאלה האם לשחרר את התלמיד משיעורי מחשבת ישראל. מה תהיה עמדתו של כל אחד מהמשתתפים, וכיצד ינמק את דבריו? (9 נקודות).
- ב) איזו עמדה, מהעמדות שכתבת בסעיף א', היית אתה עונה לתלמיד זה ומדוע בחרת דווקא בעמדה זו? (3 נקודות).

14. מסכת נידה, מדרש הגדול בראשית, הרב דסלר מכתב מאליהו
- א) מהו ההבדל בתהליך השגת האמונה בין תיאור התלמוד במסכת נידה ("דרש ר' שמלאי למה הולד דומה במעי אמו"), לבין תיאורו של אברהם אבינו במדרש הגדול ("והיה משוטט בדעתו ואומר...") (6 נקודות).
- ב) הרב דסלר בספרו "מכתב מאליהו" מונה חמש דרכים בקיום מצוות האמונה. כתוב והסבר שלוש מהן (6 נקודות).

15. ריה"ל, כוזרי, מאמר ראשון
- א) כיצד חלומו של מלך כוזר משמש את החבר כדי לדחות את דברי הפילוסוף? (6 נקודות).
- ב) מדוע טען החבר כי אמונתו מבוססת על יציאת מצרים ולא על בריאת העולם? (6 נקודות).

16. הראי"ה קוק, "אורות הקודש". הרב שמעון שקופ, הקדמה לספר "שערי יושר"
- א) הראי"ה קוק כותב: "חטא אדם הראשון... באים מחנכים מלומדים מסתכלים בחיצוניות... מהו יסוד חטאו של אדם הראשון על פי דברי הרב ומהי ההחטאה החינוכית של המחנכים המלומדים? – הסבר את תשובתך (6 נקודות).

ב) הרב שמעון שקופ כותב: "בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו הם כצרות זו לזו". מהו ההבדל בין הגדרת ה"אני" לפי דברי הרב שקופ, לבין הגדרת ה"אני" המקובלת, בדרך כלל, אצל בני אדם? (6 נקודות).

חלק שלישי

הוראות:

1. התלמיד יענה על אחד הפרקים: חמישי או שביעי.
2. התלמיד יענה על שתיים מתוך שלוש שאלות.
3. לכל שאלה 8 נקודות, סה"כ 16 נקודות לחלק זה.

פרק חמישי – אמונה, תרבות ויצירה

17. הראי"ה קוק, איגרת לביה"ס בצלאל, הראי"ה קוק, אורות הקודש

- א) מהו "משל הבובה" ומהו הנמשל? (4 נקודות).
- ב) בספרו "אורות הקודש" כותב הרב: "היצירה הרוחנית חופשית היא... וכל מה שתתגבר בקרבה אמונתה בעצמה כן תעלה למרומי האמת".
- מה הם לדעתכם הצדדים החיוביים והשליליים המשתמעים מדברי הרב בעניין חופש היצירה? (4 נקודות).

18. הראי"ה קוק, עולת ראייה (פירוש לשיר השירים)

- א) הראי"ה קוק כותב: "מה נמוכים הם הגמדים שהם גם כן בעלי עיניים טרוטות הזוחלים סביב לשדרת האבנים...".
- 1) תאר והסבר את המשל והנמשל (2 נקודות)
- 2) מהו תפקיד המשל והנמשל בעניין שיר השירים? (2 נקודות).
- ב) "כל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קודשים...". כיצד מתאר הראי"ה קוק את אישיותו ודמותו של ר' עקיבא בהקשר ל"שיר השירים"? (4 נקודות).

19. הרב יחיאל יעקב וינברג, שו"ת "שרידי אש"

- א) מתי וכיצד נוצר המושג "חיים חילוניים" לפי הרב וינברג? (4 נקודות).
- ב) "בשעת סכנה זו הופיע הרב שמשון רפאל הירש ז"ל ועמד בפרץ. הוא עמד והכריז על האמת הישנה של היהדות". הסבר את השקפת עולמו של הרב הירש על פי הקטע שקראת לעיל ובחוברת (4 נקודות).

פרק שביעי – החיים והמוות

20. ר' יהודה הלוי, "הכוזרי" מאמר ראשון, סעיפים ק"ד-ק"א

- (א) 1. מהו ייעוד הדת היהודית על פי דברי החבר? (2 נקודות).
 2. מה הם יעודי הדתות האחרות? ("כל יעודי הדתות האחרות יכללם שורש אחד והוא... לא כן תורתנו") (2 נקודות).
 (ב) מהו "משל מלך הודו" – הסבר את המשל והנמשל ואת תפקידם בנושא יעודי הדתות האחרות והדת היהודית. ("חברים שחנתה שירתם במדבר ונפרד אחד מהם והלך להודו... ויתן המלך בידו...") (4 נקודות).

21. ר' משה חיים לוצאטו (רמח"ל), דרד ה'

- הרמח"ל כותב: "... אף על פי שאין אנו מרגישים לנשמה בגוף פעולה אחרת – זולת החיות וההשכלה, הנה באמת... וכיוון שחטא אדם הראשון נשתנו הדברים שינוי גדול... יצטרך להם בהכרח עבור מעבר ההפסד דהיינו המיתה לאדם".
 (א) מהו תפקידה הנוסף של הנשמה? (3 נקודות).
 (ב) מהו השינוי הגדול לאחר חטא אדם הראשון? (3 נקודות).
 (ג) מהו תפקיד המוות לפי הרמח"ל? (2 נקודות).

22. רמב"ם, הלכות תשובה

- (א) הרמב"ם כותב: "הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והם החיים שאין מוות עימה". כיצד מתאר הרמב"ם את העולם הבא? (4 נקודות).
 (ב) רבים מאיתנו רוצים לדעת מהי "הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא". מה יענה הרמב"ם לשאלה זו? – הסבר תשובתך (4 נקודות).